

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÖZDİL

Bitlis Eren Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bitlis/TÜRKİYE
haticeozdil85@gmail.com
ORCID

Ebru ERAT

Bitlis Eren Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
Bitlis/TÜRKİYE
erat.ebruu@gmail.com
ORCID

**NÂBÎ'NİN “BU” REDİFLİ
NA'ATINA İBRAHİM SADRİ
EFENDİ'NİN NAZİRESİ**

TO NÂBÎ'S NA'AT WITH “BU” REDIF
NAZİRE WRITTEN BY İBRAHİM
SABRİ

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 14.06.2022
Kabul Tarihi: 19.07.2022
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2022

Article Information: Research Article
Received Date: 14.06.2022
Accepted Date: 19.07.2022
Date Published: 31.10.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Özgül, Hatice ve Erat, Ebru, “Nâbî'nin “Bu” Redifli Na'atına İbrahim Sabri Efendi'nin Nazîresi”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 17, Güz 2022, s. 85-100.

Özgül, Hatice and Erat, Ebru, “To Nâbî's Na'at with “Bu” Redif Nazire Written By İbrahim Sabri”, *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 17, Fall 2022, p. 85-100.

10.28981/hikmet.1130888

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÖZDİL

Yüksek Lisans Öğrencisi Ebru ERAT

NÂBÎ'NİN "BU" REDİFLİ NA'ATINA İBRAHİM SABRİ EFENDİ'NİN NAZİRESİ*

TO NÂBÎ'S NA'AT WITH "BU" REDIF NAZİRE WRITTEN BY İBRAHİM SABRİ

ÖZ

Nazîre, bir şâirin bir şiiri esas alarak aynı vezin, aynı kafiye veya redifte ve aynı konuda yeni bir şiir ortaya koyması olarak tanımlanmaktadır. Hemen her şâir kendinden önce yaşamış veya çağdaşı şâirleri taklit ederek, beğendikleri şiirlerin benzerini veya daha güzelini yazmaya çabalayarak nazîre yazma girişimlerinde bulunmuş ve çoğu zaman bunun sonucunda başarılı veya başarısız sayılmışlardır.

XVII. yüzyılın önemli simalarından ve üstat şâirlerden biri sayılan Nâbî, kendine has hikemî üslubuyla kendisinden sonra gelen birçok şâiri etkilemiş, bu şâirler tarafından takip ve takdir edilmiştir. Nâbî'nin dilden dile dolaşan ve neredeyse ezbere bilinen "bu" redifli na'atına, edebiyatımızda yazılan nazîre sayısının çok olması, bu şiirin ne kadar beğenildiğinin bir işaretidir. Bahsi geçen na'ata nazîre yazan şâirlerden birisi de, son şeyhülislamardan Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Efendi'dir. XX. yüzyılda İbrahim Sabri Efendi'nin babasının ve kendisinin sakıncalılar listesine eklenmesi ile başlayan sürgün hayatı dünyanın farklı ülkelerinde geçmiştir. Türk şâirleri arasında neredeyse unutulmuş olan İbrahim Sabri Efendi, "Mısır Dâneleri" adlı eserindeki şiirleri ile bir döneme ışık tutmuştur. Eserinde, Osmanlı kültür, tarih ve dil bilincini işlemiş, millî ve manevî değerleri ön plana çıkarmıştır.

Çalışmamızda öncelikle nazîre ve nazîrecilik geleneği konusuna hatları ile ele alınmış, ardından Nâbî'nin "bu" redifli na'atına İbrahim Sabri Efendi tarafından yazılan nazîre tanıtılmıştır. Nazîrenin zemin şiir ile benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmış; yazılan nazîre, zemin şiir ile mukayese edilerek şerh edilmiş ve edebî değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nazîre, Nâbî, İbrahim Sabri Efendi, Na'at.

ABSTRACT

Nazîre, it is defined as a poet's putting forward a new poem in the same meter, same rhyme or repeated voice and on the same subject, based on a poem. Almost every poet tried to write nazîres by imitating poets who lived before him or his contemporaries, trying to write similar or better poems, and they were often considered successful or unsuccessful as a result.

Considered one of the important figures of the 17th century and one of the master poets, influenced many poets who came after him in his unique style and was followed and appreciated by these poets. The high number of nazîre written in our literature for Nâbî's na'at with "bu" redif, which is widely known and known almost by heart, is a sign of how much this poem is admired. One of the poets who wrote the aforementioned naat nazîre is İbrahim Sabri Efendi, the son of Mustafa Sabri Efendi, one of the last sheikh al-Islams. His exile life, which started in the 19th century with the addition of İbrahim Sabri Efendi's father and himself to the list of undesirables, passed in different countries of the world. İbrahim Sabri Efendi, who is almost forgotten among Turkish poets, shed light on a period with his poems in his work called "Mısır Dâneleri (Egyptian Grains)". In his work, he dealt with the Ottoman culture, history and language consciousness and kept national and spiritual values in the foreground.

In our study, first of all, the subject of nazîre and the tradition of nazîre was discussed with its main lines, then the nazîre written by İbrahim Sabri Efendi was introduced to Nâbî's na'at with "bu" redif. Similar and different aspects of nazîre with ground poetry have been tried to be revealed; The nazîre written was compared with the ground poem and annotated and literary evaluations were made.

Keywords: Nazîre, Nâbî, İbrahim Sabri, Na'at.

* Bu çalışma, 8-10 Haziran 2022 tarihlerinde Bitlis'te düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Bir sanatçı, içinde bulunduğu toplumu, muhiti baz alır ve bunun doğrultusunda yaşadığı çevreyi kendi değer yargılarıyla, gördüğü ölçüde eserlerine yansır. “Sanat, yeni bir şey yaratmanın yanında yüzyıllardır işlenerek olgunlaşmış bir ürünü bozup ardından tekrar yeniden kurarak, o zamana dek ortaya konulmuş olan ürünün daha orijinal ve mükemmeline ulaşmak için vardır. Arap ve İran edebiyatında asırlarca süren bir geçmişe ait olan nazîre, İslamî kültür ve edebiyatın da temel prensiplerinden biri halini almıştır” (Kalpaklı, 2006: 133). Nazîre, çeşitli kaynaklarda “ömek, karşılık” anlamı ile tarif edilmiştir (Devellioğlu, 2010: 952). Bir şâirin yazdığı şiire başka bir şâir tarafından aynı uyak, ölçü ve redif ile yazılmış benzer şiirlere nazîre denir (Dilçin, 2016: 269). Türk edebiyatında nazîre yazmak tabiri için tanzîr, tanzîr etmek yahut nazîre deme, cevap; nazîre yazan kişiler için ise nazîre-gû, nazîre-pervâz gibi tabirler kullanılmıştır. Model olarak alınan şiirin karşılığı olarak zıddını ortaya koymaya da nakîza adı verilmiştir. Arap şiirinde daha fazla kullanım alanı bulan nakîza, Türk şiirinde yeterli ilgiyi görememiştir (Köksal, 2006: 456).

Nazîrenin ilk örnekleri, Arap edebiyatında cahiliye devrinden itibaren; Fars edebiyatında ise XII. yüzyılda görülmeye başlanmıştır (İslam Âlimleri Ansiklopedisi: 1-2; akt. Yavuz, 2013: 360; Çiçekler, 2006; akt. Yavuz, 2013: 360). Türk edebiyatında nazîre terimine ilk defa Fahreddin bin Mahmud’un Behcetü’l-Hadaik fî-Mev’izeti’l-Halâik adlı eserinde rastlanmıştır (Koç, 2011; akt. Yavuz, 2013: 360).

Şâirleri nazîre yazmaya iten sebeplerin ne olduğu konusu da önemli bir başka husustur. Şâirler; zemin şiiri geçme arzusu ile meydan okuma, cevap verme ihtiyacı hissetme, üstat olarak gördükleri şâirlere karşı duyulan ilgi ve hayranlıkla onların izlerinden gitme isteği, bir dostluk göstergesi olarak nazîreleşmek ve genç şâirleri şiir yazmaya teşvik etmek için nazîreler yazmak istemişlerdir (Köksal, 2006: 97-105). Bu gelenek bütün bu saydığımız yönleriyle birlikte adeta bir okul görevi görmüş, yetişecek şâirlere de örnek teşkil etmiştir. “Usta-çırak ilişkisi ile de açıklanabilen nazîre için, Tanpınar da “atölye” ibaresini kullanmayı uygun görmüştür.” (Köksal, 2006: 96). Bu sebeple nazîrelerin divân edebiyatında mühim bir yeri vardır. Nazîre, Türk edebiyatında daha çok, gazel ve mesnevi nazım şekillerinde yazılmıştır. Nazîrelerin genellikle gazel nazım şekli üzerinde yoğunlaşması, divân şâirlerinin şiir konusundaki yeteneklerini en iyi şekilde gazelde gösterebilmelerinden kaynaklanmaktadır (Köksal, 2006: 458).

Divân şâirlerince bir şâirin şiirinin tanzîr edilmesi, şâirin üslubunun beğenildiğinin, takdir edildiğinin ve şâire karşı saygı duyulduğunun bir göstergesidir. Agâh Sırrı Levend, nazîrenin bugünkü anlamıyla bir taklit olmadığını, aldığının yalnız vezin ve kafiye olduğunu ve bunun taklit ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını söyler. Ona göre nazîre; “şiirine nazîre söylenen şâire karşı gösterilmiş bir “cemîle”dir.” (Levend, 2008: 70). Ünlü şarkiyatçı Gibb’e göre nazîre “Bir başka şâirin eserini geçmek amacıyla yazılan şiirdir. Geçilmeye çalışılan şiirin, vezin, kafiye veya redif ile aynı olması, şiirde varolan mananın da tanzir edilen şiirle benzerlik göstermesi yeterlidir (Köksal, 2006: 15).

Bir şiiri nazîre olarak kabul etmek için bazı kaynaklarda “aynı vezin ve kafiye” koşulu aranırken, kimi kaynaklarda ise muhteva açısından benzerlik veya kafiye/redifte benzerlik yeterli görülür (Köksal, 2006: 14-15). Bu sebeple konu hakkındaki değerlendirmelere yer vermekte fayda vardır. Diyarbakırlı Şeyh Ahmed El-Bardahî’ye göre bir şiirin nazîre olabilmesi için, “(tanzir edilen şiirle) kafiye birliği, maksatta birlik ve tabir-i uhrâ ile yazılmış olması” üç temel prensip olarak gösterilmiştir. Sürûrî ise Bardahî’den farklı olarak bu üç temel şarta bir de “vezin birliği”ni eklemiştir (Tolasa, 1986; akt. Köksal, 2006: 14).

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise nazîrenin “cevap” kelimesi ile eş değer olup olmadığı konusudur. Âgâh Sırrı Levend, nazîre için “cevap” teriminin de kullanılabilirliğini savunur. Ona göre şâir, şiirin benzerini meydana getirmekle üstadın eserine cevap vermiş olur (Levend, 2008: 71). Mesela, Tahir Olgun, İran şâirlerinin nazîre karşılığı olarak “cevap” terimini kullandığını dile getirirken; Gibb ise bu terimin mesnevilere yazılan nazîreler için kullanılan bir kavram olduğu görüşünü benimser. Cevap teriminin, gazele yazılan nazîre yerine kullanıldığı ise Visalî, Nazmî, Âşık Çelebi gibi şâirlerin farklı bir görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır (Köksal, 2006: 16-17).

Nazîrenin zemin şiirin bir taklidi olmaması ve bilhassa en az onun kadar güzel olması gerekir. Bu sebeple nazîrecilik tüm divân şâirlerince ileriye yönelik bir yol kat edememiştir. Örneğin Kazım Paşa, Fuzulî’nin birçok şiirine nazîre yazmışsa da, Fuzulî’de bulunan ruh ve sanat onda olmadığından bu kuru bir taklitten öteye gidememiştir. Bu yolda en güzel örneği Nedîm vermiştir. Nedîm, Fuzulî’nin gazeline kendi sanatçı kişiliğine uyan şuh ve nükteli bir üslupla nazîreler yazmıştır (Dilçin, 2016: 269).

Vaktiyle tedavülde olan nazîreciliğin, kötü bir taklitçilik olarak anılmamasını isteyen Levend, nazîre ve nazîreciliğin önemi üzerinde durur. Çok sayıda nazîresi bulunan bir gazelin kaynağına ulaşmak için, nazîre mecmuaları bu merhalede bizlere ışık tutacaktır. Bu sebeple nazîre mecmuaları, edebiyat tarihi araştırmalarında başvurulacak önemli kaynaklardır (Levend, 2008: 167). Nazîre mecmualarının Anadolu’da yazılan ilk örneklerine II. Murad devrinde rastlanmaktadır. Türk şiirinin değerlendirilmesine imkân veren önemli bir kaynak olarak dikkat çeken Mecmû’atü’n-Nezâ’ir, Ömer bin Mezîd tarafından derlenmiştir (Şentürk ve Kartal, 2012: 121). Eser, 614 yapraktan oluşmaktadır. Mecmuada XIII.-XIV. yüzyıllarda yaşamış olan 83 şâirin 397 şiirinin yanı sıra müellifin kendi şiirleri de yer almaktadır (Levend, 2008: 167). Ahmedî, Nesimî, Şeyhî gibi klasik şiirin ilk ustalarının nasıl bir muhitte yetiştiklerini, etkilendikleri ve etkiledikleri şâirleri anlatması bakımından bu mecmua önemli bilgiler barındırmaktadır (Köksal, 2016: 66).

Nazîrede Üç Unsur: Vezin-Kafiye-Edâ

Nazîrelerde, örnek alınan zemin şiir ile vezin birliği, kafiye/redif birliği; söyleyiş (edâ) yani anlam ve hayâl benzerliği şeklinde üç husus aranmaktadır. Köksal, nazîre tanımı yapılan eserlerde farklı vezinde nazîre yazılabileceğine dâir bir nota rastlamadığını fakat Ömer bin Mezîd’in Mecmû’atü’n-Nezâ’ir’inde farklı vezinlerle yazılmış şiir sayısının 100 olduğunu söylemektedir. Eğridirli Hacı Kemâl,

derlediği Câmî'ü'n-Nezâ'ir'de vezinleri farklı nazîrelerin makul miktarın çok üstünde olduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, nazîre mecmualarında farklı vezinle yazılmış nazîrelere "Bahr-i Diğer", "Der-Bahr-i Diğer" gibi başlıklar altında yer verilmesinin bilinçli olarak yapıldığını ve bu durumda farklı vezin ile yazılan şiirlerin de nazîre olarak kabul edilebileceğine işaret edilmektedir (Köksal, 2006: 31-32). Hafî'nin Ahmedî'ye yazdığı nazîre, buna örnek olarak gösterilebilir:

İçümde âteş ü gözümde nem var

Cihânda huşku terden dahî nem var

Nem var ne diyem dilde gam u dîdede nem var

Budur görinen gözde gönülde dahî nem var

İlk beyit Ahmedî'ye ait olup "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla yazılmışken, Hafî'ye ait olan ikinci beyit ise "mefûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün" kalıbı ile yazılmıştır (Köksal, 2006: 33). Mecmualarda bunun gibi birçok ömeğe rastlanmaktadır.

Nazîre yazımında mühim olan bir diğer husus ise kafiye/rediftir. Nazîrede bulunması gereken temel vasıflardan biri olan kafiye/redifin de bütün nazîreleri kapsamadığı görülmektedir. Câmî'ü'n-Nezâ'ir adlı mecmuada, redifi aynı fakat kafiyesi farklı yüzlerce örnek yer almaktadır. Ayrıca hem vezin, hem de kafiye bakımından zemin şiirden farklı örneklere rastlanmıştır. Mecmû'atü'n-Nezâ'ir'de 16 nazîrenin vezin bakımından zemin şiirle aynı, fakat farklı kafiyelerde yazıldığı tespit edilmiştir.

Netice olarak nazîre için şart koşulan vezin, kafiye veya redifte birlik, istisnası olan durumlardır. Bu kurallara her daim uyulmadığı, nazîre mecmualarında rastlanılan şiirlerin bir kısmının kural dışı kaldığı görülmektedir. Her şiiri de bu kurallara uyuyor diye nazîre olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Bunların birer rastlantı, tesadüf olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

İbrahim Sabri Efendi

İbrahim Sabri Efendi ile ilgili bilgilere Ekmeleddin İhsanoğlu, Abuzer Kalyon, Filiz Kalyon tarafından kaleme alınan ve 2021'de yayımlanan "Sürgünde Unutulan Türk Şâir İbrahim Sabri Efendi - Mısır Dâneleri'nden Seçmeler" adlı kitaptan ulaşılabilmektedir. Çalışmamızın bu kısmında İbrahim Sabri'nin hayatı hakkında verilen bilgiler adı geçen kitaptan derlenmiştir.

İbrahim Sabri'nin babası Mustafa Sabri Efendi, Mart 1919-Eylül 1920 tarihleri arasında şeyhülislamlık yapmıştır. Asıl adı Rüştü olan İbrahim Sabri, 5 Nisan 1898'de İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimine Bârîka-i Füyûzat ve Hâdîka-i Meşveret mekteplerinde başlayan İbrahim Sabri, ardından tahsiline iki sene Konya'daki İslah-ı Medâris'de devam etmiştir. Babası Mustafa Sabri Efendi, 1913'te Tokat mebusu olarak görev yaptığı sırada oğlunu da alıp Romanya'ya gitmiş ve orada bir kasabaya yerleşmiştir. İbrahim Sabri burada medreseye kaydolarak bir sene eğitim almıştır. Romanya'nın I. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğraması

sebebiyle 1916'da Bükreş'e giren Osmanlı ordusunda askerlik görevini tercümanlık yaparak yürütmüştür. Mütarekenin imzalanmasıyla Kafkasya cephesinden İstanbul'a gelmiş, Darü'l-fünûn Hukuk Fakültesi'ne öğrenci olarak kaydını yaptırmıştır. 1920'de Naşide Hanım'la evlenmiş ve 1923 yılında ilk çocuğu Ulya dünyaya gelmiştir.

Babasıyla birlikte sakıncılar listesine alınmasıyla İbrahim Sabri'nin sürgün hayatı başlamıştır. 150'likler diye ünlenen bu listeye baba Mustafa Sabri Efendi dokuzuncu sıraya, oğlu İbrahim Sabri ise yüz on üçüncü sıraya yazılmıştır (Soysal, 1985; akt. Nam, 2010: 107). İbrahim Sabri, babası ile önce İskenderiye'ye daha sonra da Kahire'ye gitmiştir. Bir ara Hicaz'a gitmişlerse de iklimin uygun olmamasından dolayı beş ay sonra yine Kahire'ye dönmüş, ardından Beyrut ve Romanya'ya gitmişlerdir. Oğlu Mehmed Fatih, 1925'de Romanya'da doğmuştur. İbrahim Sabri, 1927 senesinde Gümölcine'ye giderek Mekâtib-i İslamiye'nin müdürlüğünü yürütmüş, ardından İskeçe'de İnas Mektebi'nin müdürlüğüne geçmiştir. Fikirlerini duyurabilmek adına babasıyla Yarı adlı bir gazete çıkarmıştır. Bu gazetede şiirlerini yayımlayan İbrahim Sabri, gazetede yazarlık ve editörlük görevlerini üstlenmiştir. İbrahim Sabri'nin üçüncü çocuğu Büşra, İskeçe'de dünyaya gelmiştir.

1932'de yine yer değiştirmek zorunda kalan İbrahim Sabri ve ailesi Kahire'ye göç etmiş ve hayatlarının son dönemlerine kadar Mısır'da yaşamışlardır. 1936'da İbrahim Sabri'nin Şeyma isimli kızı dünyaya gelmiştir.

1938'de 150'liklerin Türkiye'ye giriş yasağı kaldırılmıştır. Ancak Sabri Efendi ve ailesi Kahire'de kalmaya devam etmiştir. İbrahim Sabri, 1939'da Mısır vatandaşı olunca ilk resmî görevi olan Maliye Bakanlığına bağlı İdaretü'l-Melâhî (Eğlenceler İdaresi) muhasebesinde yevmiye ile kâtiplik görevini üstlenmiştir. 1945'te İskenderiye Üniversitesi'ne asistan olarak tayin edilen İbrahim Sabri daha sonra doçent olmuştur. 1954'te İbrahim Sabri'nin babası Mustafa Sabri Efendi Kahire'de vefat etmiştir.

İbrahim Sabri, 1964'te Libya'da Bingazi Üniversitesi'nde Türkçe ve Farsça hocalığı yapmış ve profesör unvanını almıştır (al-Savi, 2000; akt. İhsanoğlu vd. 2021: 22). 1969'da Libya'dan ayrılıp Beyrut'a yerleşmiştir. Lübnan'daki savaş sebebiyle yine İskenderiye'ye dönmüştür. İbrahim Sabri, 150'liklerin affedilmesine rağmen uzun müddet Türkiye'ye dönmemiş ancak 1976'da İstanbul'daki dostlarını ziyaret etmiştir.

İbrahim Sabri Efendi, 28 Temmuz 1983'te Londra'da vefat etmiş ve Woking Mezarlığı'nın Müslümanlara ait bölümüne defnedilmiştir.

İbrahim Sabri ve ailesi sürgünlerle geçen ömürlerinde çok sıkıntı çekmişlerdir. Kahire'de dostluk yaptıkları Ali Ulvi Bey bu sıkıntılı süreci, İbrahim Sabri'nin Mısırlı bir dostu ile yaptığı söyleşinin tanığı olarak şöyle aktarır: *"Aziz üstat, siz ne diyorsunuz! Bakınız, elimdeki şu derin yara izini görüyor musunuz? Biz ailecek Kahire'ye ilk geldiğimiz günlerde, evimizde ekmek yoktu. Peder, bir çuval kuru fasulye almıştı. Onu çaydanlıkta kaynatarak pişirir ve yerdik. Kahvaltımız da öğlen ve akşam yemeklerimiz de haşlanmış kuru fasulye idi. Bu mahallede komşumuz olan bir Ermeni vatandaşın yardımı ile ayakkabı tamirciliğini öğrenip, üç beş kuruş*

için onun yanında çıraklığa başladım. Derken bir pençeyi takmış, köseleyi keserken, bıçak kaçtı, kemiğe kadar elim kesildi... Sonra, şimdi devlethânesinde bulunduğumuz üstat Mahmud Şakir Bey'in tavassutu ile bir iş bulabildim. Daha neler neler!" (Düzdağ, 2007; akt. İhsanoğlu vd. 2021: 21).

İbrahim Sabri, şiir söylemeye on altı yaşında başlamıştır. İstanbul'da tahsiline tekrar döndüğünde ise şiirden bir müddet uzak kalmıştır. İbrahim Sabri, gençliğinde Servet-i Fünûn ekolünü takip etmiştir. Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Fransızca ve Romence de, bildiği diğer diller arasındadır. Rahat ve çabuk yazan bir şâir olması sebebiyle başta babası olmak üzere birçok kişi tarafından tenkit edilmiştir. Bu konu, Ali Ulvi Bey tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: "*Sermaye bol ve genişti. Lisani istediği gibi kullanırdı. Yalnız nazım tarzı bakımından değil, çok yabancı kelime kullanması sebebiyle de Tevfik Fikret ve Servet-i Fünûn ekolünden sayılabılırdı*" (İhsanoğlu vd. 2021: 26).

Şâir hakkında ulaşabildiğimiz en derli toplu makale Yekta Saraç tarafından yazılmış olan "Mehmet Akif'in Gölgele'rinin Arapçaya Tercümesi ve İbrahim Sabri Efendi" isimli çalışmadır. İbrahim Sabri'nin, şiir olarak Gölgele'ri tercüme için seçme nedeni Mehmet Akif'in Mısır'da ikameti sırasında bu şiiri kaleme alması ve orada basılmasıdır. Bunun yanında baba-oğlun Âkif'e besledikleri sevgi ve saygı da bu seçimde etkili olmuştur (Saraç, 1997: 249). İbrahim Sabri, Âkif'e "meftûnu olduğum şâir-i a'zamımız" diye hitap etmektedir. Onun "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiirindeki "*Bir hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor*" mısrası için "bütün dünya bir araya gelse bu mısra'ı söyleyemez" demiştir. Buna karşılık İbrahim Sabri, Âkif'i Türkiye'de olup bitenlere ses çıkarmaması hususunda tenkit de etmiştir. Tenkitler üzerine Mehmet Âkif'in verdiği cevabı, Ali Ulvi, Hatıralar'ında şu şekilde aktarır: "*İbrahim Bey, ben yalan söylemem, Allah'ım şahittir, yemin de etmem. Yemin olsun ki mecalim kalmadı; kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum.*" (Düzdağ, 2007; akt. İhsanoğlu vd. 2021: 28). Mehmet Âkif'in İbrahim Sabri ile bir bağlantısı da şu şekilde olmuştur: Âkif, kaleme aldığı Kur'an meâlini, ölümünden sonra yakılması vasiyetiyle bir yakın dostuna emanet etmiştir. İbrahim Sabri Efendi'nin de içlerinde bulunduğu bir toplulukta kitabın yakılması üzerine İbrahim Sabri "Kur'an Tercümesi" adlı şiiri kaleme almıştır (Saraç, 1997: 258).

İbrahim Sabri "Mısır Dâneleri" adlı eserinde Yahya Kemal'den ilham alarak kaleme aldığı "Dervişin İzinde" adlı şiirin kenarına "İskenderiye'de şâir Yahya Kemal ile bir davette vâki mülakatımız münasebeti ile" notunu ve "6 Mart 1949" tarihini kaydetmiştir. İhsanoğlu, bu görüşmenin gerçekleşip gerçekleşmediği ve ikisi arasında karşılıklı bir konuşmanın olup olmadığı konusunu netleştirememiştir (İhsanoğlu vd. 2021: 30).

İbrahim Sabri'nin şiirlerinin muhatapları sınırlıdır. O devirde tahsil gören Türk talebeleri arasında bulunan Ali Ulvi, Mustafa Runyun, Ali Yakup Cençiler ve Kosovalı Fazıl Bey gibi şiire meraklı gençler tarafından sevilmiştir. Ayrıca Mısırlı şâir ve edipler tarafından da şiirleri ilgi görmüştür. Mısır kamuoyunun ilgileneceği üç şiiri: "Nil Taşarken, Ümmügülsüm ve Bâb-ı Mustafa'da" Arapça'ya tercüme edilip ünlü el-Risâle dergisinde yayımlanmıştır (İhsanoğlu vd. 2021: 31).

İbrahim Sabri, aruzu, Arapça-Farsça tamlamaları, Osmanlı Türkçesi'nin söz varlığını şiirinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Kullandığı bu dil, onun şiirlerine farklı bir hususiyet ve akıcılık katmıştır. Dil ve ahenk bakımından Servet-i Fünûn edebiyatına yakın olduğu, ayrıca yer yer divân edebiyatının tesirinde olduğu görülmektedir. İbrahim Sabri "Leylâ" isimli şiirinde, divân edebiyatının en önemli mesnevilerinden biri olan Leylâ ile Mecnûn kıssasına değinmiştir (İhsanoğlu vd. 2021: 281).

İbrahim Sabri'nin Fransızca'dan tercüme ettiği şiirlere bakılırsa bu dili iyi derecede bildiği kanaatine varılabilir. Kendisi gibi sürgün hayatı yaşamış ünlü Fransız şâirlerinden Victor Hugo'nun, Azaplar ismi ile Türkçe'ye çevrilmiş olan "Les Châtiments" adlı eserinden bir şiirini; şâir Alfred de Vigny'den yazıldığı dönemde büyük yankı uyandıran "Kurdun Ölümü" şiirini ve Charles Baudelaire'in Elem Çiçekleri kitabından bir şiirini tercüme etmiştir (İhsanoğlu vd. 2021: 112-115).

İbrahim Sabri'nin şiirlerinde ana temalardan biri gurbettir. Vatanından ayrı düşmüş bir şâirin işleyebileceği esas konulardan biri olması itibariyle bu olağan bir durumdur. Gurbette geçirdiği yıllar onun hissiyatına menfî yönde tesir etmiştir. Şiirlerinin büyük bir bölümü siyasî tenkit ve tespitlerden oluşmaktadır (İhsanoğlu vd. 2021: 67-71). Aile fertlerine, yakın çevresinden kişilere ve başka birçok şahsiyete şiirler yazmıştır. Şiirlerini ithaf ettiği birçok isim kendisi gibi sürgün hayatı yaşamış vatan hasreti içinde yanıp tutuşan kişilerdir.

Nâbî'nin Hac Yolculuğu ve Yazdığı Na'at

1642'de Ruha (Şanlıurfa) doğumlu olan Nâbî'nin asıl adı Yusuf'tur (Karahan, 2006: 258). Devrin diğer şâirlerinden farklı olarak, şiire hikmeti getiren Nâbî, birçok şâiri fikirleri etrafında toplamış ve böylelikle bir Nâbî okulu oluşturmuştur. Divân'ında bulunan 851 gazeliyle edebiyatımızın en çok gazel söyleyen şâirlerinden birisidir (İpekten, 2011: 23).

Nâbî, hikemî tarzın divân şiirindeki en önemli temsilcilerindendir. XVII. yüzyılda dîvan şiirinde bir çığır açmıştır. Nâbî, tefekkür edebiyatını geliştirip kendi adıyla anılan bir şiir mektebi teşekkül ettirmiş çok kıymetli bir şahsiyet ve çok yönlü bir şâirdir (Banarlı, 2004: 669-670). Nâbî'ye göre şiirin önemi, okuyucuya bazı bireysel ve toplumsal sorunları gösterip okuyucuyu uyarabilmesi ve doğru yola yöneltebilmesinden gelmektedir (Mengi, 2000; akt. Aydemir, 2012: 294).

Nâbî, 1679'da hac vazifesini yerine getirmek üzere padişaktan izin almış, Medîne-i Münevvere'nin yolunu tutmuştur (Karahan, 2006: 258). Çalışmamızın konusu olan, halk arasında oldukça meşhur, Nâbî'nin "bu" redifli na'atını şâirin bu yolculuk sırasında kaleme aldığı rivayetler arasındadır. Konuyla ilgili birkaç rivayeti burada aktarmak gerekmektedir:

Nâbî'nin hac kâfilesine gece vakti Medîne-i Münevvere'ye yaklaştığı sırada, Peygamber'e duyduğu sevgiden dolayı Nâbî'yi uyku tutmaz. Devlet adamlarından Râmî Mehmed Paşa ise, ayaklarını Kible'ye (veya Ravza-yı Mutahhara'ya) karşı uzatmış uyumaktadır. Bu durumu görünce son derece üzülen Nâbî, bu na'atı irticâlen yüksek sesle okumaya başlayınca, Paşa uyanıp kendisini toparlamıştır. Hac kâfilesine,

Ravza-i Mutahhara'ya iyice yaklaştığında, Mescid-i Nebevî'nin bütün minârelerinden, müezzinlerin ezândan önce bu şiiri okudukları duyulmuştur:

Sakin terk-i edebden kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ'dur bu
Nazargâh-ı İlâhî'dir makâm-ı Mustafâ'dur bu

Felekde mâh-ı nev Bâbu's-selâm'ın sîneçâkîdür
Bunun kandîli Cevzâ matla-ı nûr u ziyâdur bu

Habîb-i Kibriyâ'nın hâbgâhıdur faziletde
Tefevvuk kerde-i arş-ı cenâb-ı Kibriyâ'dur bu

Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı adem zâil
Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tütüyâdur bu

Mürâ'ât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha

Metâf-ı kudsiyândır bûsegâh-ı enbiyâdır bu (Bilkan, 1997: Nâbî Divânı Gazel 655)

Yine halk arasında yayılmış olan bir başka rivayete göre, Hz. Peygamber, müezzinlerin rüyâlarına girmiş ve müezzinlere bu şiiri okumalarını tavsiye etmiştir. Bu hâdise, Nâbî'nin halk arasında kerâmet ehlinden bir velî kul olduğuna inanılmasına vesîle olmuştur (Şener, 2003: 10; Okuyucu, 2013: 47-48).

Konu ile ilgili bir başka rivayet ise Mahmut Karataş'ın "Tuhfetü'l Hameyn" çalışmasında şu şekilde aktarılmıştır: "*Nâbî, padişahla hacca gidiyordu. Padişah araba içinde ayaklarını Kâbe'ye veya Ravza-i Mutahhara'ya uzatmış uyuyordu. Bunu gören Nâbî, bu davranışı o kutsal yere bir saygısızlık kabul ederek hemen sözünü ettiğimiz na'âtı okudu*" (Karataş, 2013: 16).

Yine diğer bir rivayete göre; padişah, bu şiiri Nâbî'den işitince, şiirin ona ait olabileceğini düşünmez ve ona bunu kimden aldığını sorar. Bunun üzerine Nâbî şiirin kendisine ait olduğunu ve o anda irticalen okuduğunu söylese de padişah inanmaz. Bu sebeple Nâbî'ye sözünün yalan olduğu ortaya çıkarsa onu idam ettireceğini söyler. Fakat sabah ezanı ile beraber Medine'deki bütün müezzinler bu şiiri ilahî olarak minarelerde okurlar. Padişah, tanıdık gelen bu beyitleri duyar duymaz, müezzinleri hemen huzura çağırıp okudukları ilahiyi nereden öğrendiklerini sorar. Onlar da gece rüyalarında Resûlullah'ın "Bunları benim Nâbî'm söylemiştir. Siz de bu sabah minarelerde bunu okuyun" diye kendilerine emrettiği şeklinde cevap verir (Karataş, 2013: 17-18).

Nâbî'nin peygamber sevgisi ile yazdığı söz konusu meşhur gazeli, Nâbî Divânı'nda 655. sırada yer almaktadır (Bilkan, 1997: 952). Gazel şeklinde yazılmış

bir na'at olan şiiir, Hz. Muhammed övgüsünde yazılmış en güzel na'atlardan biridir. Klasik Türk edebiyatında Nâbî'nin bu şiirine hangi şâirlerin nazîre yazdıkları ayrı bir araştırma konusudur. Nâbî'nin "bu" redifli na'atını; şiirin, özellikle edebiyat, musikî veya gazelhânlıkla yakından ilgilenen Urfalılar tarafından ezbere bilindiği zikredilebilir (Kurnaz, 2006; akt. Bektaş, 2008: 53). Nâbî'nin bu na'atına nazîre yazan şâirlerden biri Urfa'nın en güçlü şâirlerinden sayılan Ömer Nüzhet (ö.1776)'tir (Bektaş, 2008: 53).

Nâbî'nin "Bu" Redifli Na'atına İbrahim Sabri Efendi'nin Nazîresi

Na'at, Arapça bir kelime olup bir şeyi methederek, överek anlatma, vasıflandırma, medh ü senâ ile birlikte tarif ve tasnif etme anlamlarına gelmektedir. Terim olarak bir şeyin, kötü tarafını dile getirmeyip sadece iyi ve güzel olanı söylemektir. Tür olarak ise Hz. Peygamber'in hayatını, fizikî ve ahlâkî özelliklerini methetmek, kendisine duyulan uçsuz bucaksız sevgiyi ifade etmek maksadıyla yazılmış şiirlerdir. Türk edebiyatında ilk kez Kutadgu Bilig'de rastlanılan na'at, Yûsuf Has Hâcib ile başlamış ve Anadolu sahası dışında da görülmeye başlanmıştır (Yeniterzi, 2006: 436). Klasik Türk edebiyatında şâirler tarafından Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve saygıyı ifade etmek adına, bereket ve şefaata umarak çok sayıda na'at yazılmıştır.

XVII. yüzyılın üstat şâirlerinden Nâbî, kendine has üslubuyla kendisinden sonra gelen birçok şâiri etkilemiş, bu şâirler tarafından takip ve takdir edilmiştir. Çalışmamızda zemin şiir olarak gösterilen Nâbî'nin na'atı; aruzun *mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün* kalıbıyla yazılırken, İbrahim Sabri Efendi'nin bu na'ata nazîresi oldukça aruz kusurları içerse de *mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün* aruz kalıbıyla yazılmıştır. Çalışmamızın giriş kısmında nazîre için şart koşulan bazı hususlara şâirler tarafından her daim uyulmadığı, nazîre mecmualarında rastlanılan şiirlerin bir kısmının da bu kuralın dışında kaldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, İbrahim Sabri'nin "*Makâm-ı Ahmed ü Mahmûd u müctebâdır bu / Tûrâb-ı hubb-ı Hüdâ çeşme tûtîyâdır bu*" matlalı şiiri, divân şâiri Nabi'nin, "*Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dur bu / Nazargâh-ı İlahî'dür makâm-ı Mustafa'dur bu*" beytiyle başlayan meşhur na'atına nazîre niteliğindedir (İhsanoğlu vd. 2021: 61).

İbrahim Sabri'nin bahsi geçen şiiri, Türkçe şiirlerinin toplandığı Mısır Dâneleri'nde "Bâb-ı Mustafâ'da" başlığı altında yer verilen ilk şiirdir. İbrahim Sabri, Hz. Muhammed'i anlatan ve öven şiirlerinin en başında bu şiire yer vermiştir. Bu bölüme Nâbî'nin meşhur na'atına bir gönderme yaparak başlaması dikkate değerdir. Bahsi geçen nazîrenin tamamı şu şekildedir:

Makâm-ı Ahmed ü Mahmûd u müctebâdır bu

Tûrâb-ı hubb-ı Hüdâ çeşme tûtîyâdır bu

Götür de kalbimi şerh eyle dâğ dâğ kalem

Cidâra bağla ki bir parçacık şifâdır bu

İçinde hâk ile eflâk birleşiyor mutlak
Makarr-ı sâhib-i mi'râc olan binâdır bu

Eder bekâya delâlet kalıp fenâ-gâhda
Hazîre-i sebep-i halk-ı mâsivâdır bu

Öpüp de hâki cebin-sây, uzat tazarru'umu
Harîm-i şâh-ı rüsûl bâb-ı Mustafâ'dır bu (İhsanoğlu vd. 2021: 147).

Nazîrenin Zemin Şiir ile Karşılaştırmalı Şerhi

1. Makâm-ı Ahmed ü Mahmûd u müctebâdır bu

Türâb-ı hubb-ı Hüdâ çeşme tûtîyâdır bu

Burası, o seçilmiş (güzide) Ahmed ü Mahmud'un makamıdır. Burası, göze sürme yapılan, Allah'ın sevgilisinin toprağıdır.

Şâir, ilk beyitte Hz. Muhammed'in yüceliğinin bulunduğu mekâna da yücelik katması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Peygamber, Allah tarafından kutsal bir vazife için özel olarak seçilmiştir. Dolayısıyla Hz. Muhammed, insanlar arasında seçkin, güzide bir şahsiyettir. Beyitte bunu ifade etmek için "müctebâ" tabiri kullanılmıştır. Allah'ın her şeyden önce Hz. Muhammed'i yaratıp sonrasında diğer varlıkların hepsini onun nurundan yarattığına dâir rivayetler bulunmaktadır (Uludağ, 2016: 280).

Nâbî'nin na'atındaki ilk beyit olan "*Sakin terk-i edebden kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ'dur bu / Nazargâh-ı İlâhî'dir makâm-ı Mustafâ'dur bu*" ifadesinde geçen "makâm-ı Mustafâ" tabiri ile İbrahim Sabri'nin yukarıdaki beytinde geçen "makâm-ı Ahmed ü Mahmûd" ifadesi birbirleri ile paraleldir. Nâbî'nin şiirinde tercih ettiği Mustafa ismi Hz. Muhammed için kullanılan bir isim olup "seçilmiş, seçkin, güzide" anlamlarını taşımaktadır. İbrahim Sabri'nin beytinde kullanılan Ahmed ve Mahmud adları ise yine Hz. Peygamber'e verilen isimlerden olup kelime anlamı olarak "herkesten daha çok öven ve övülen, övülmeye layık olan" manalarına gelmektedir. Her iki şâir de Hz. Peygamber'i öven bir şiir yazmaya bu ifadelerle başlamayı uygun görmüştür.

Hakk'a giden yolda en büyük rehber olarak görülen Hz. Peygamber'e, edebî eserlerde geniş bir yer verilmiş ve şâirler türlü şekillerde ona olan bağlılıklarını dile getirmişlerdir (Uludağ, 2005; akt. Üstüner, 2007: 236). Makâm, velilerin mezarlarının hatıralarını bünyesinde barındıran, sembolik kabirlerin bulunduğu yerlerdir (Gölpınarlı, 1977; akt. Üstüner, 2007: 362). Şâir, beyitte Hz. Muhammed'in makamı olarak Medine'deki Mescid-i Nebevî'yi kastetmektedir. İkinci mısradan ise Medine'nin toprağı göze sürme olarak sürülse yeridir denmektedir. Bu toprağın Hz.

Muhammed'in bastığı yer olması sebebiyle kutsal olduğunun ve adeta şifa verici bir yanı olduğunun üzerinde durulmuştur.

Beyitte geçen tûtîyâ kelimesi kadınların gözlerine çektikleri sürme manasına gelmektedir (Steingass, 1998; akt. Buçukcu, 2018: 196, Devellioğlu, 2010: 1297). Tûtîyânın gözdeki kanlanmaya iyi geldiği, dolayısıyla bir ilaç görevi gördüğü bilgisi de vardır (Şirvani, 2004; akt. Buçukcu, 2018: 196). Sevgilinin (Hz. Peygamber) ayağının tozu âşığın gözüne sürmedir. Şâir, Hz. Peygamber'in beldesinin mukaddes toprağının, âşığın gözlerine şifa ve parlaklık bahşettiğini dile getirir. Sevgilinin toprağının âdeta sürme gibi gözlerinin ferini, berrak görme kuvvetini artırdığını belirtir. Şâir için çok kıymetli olan bu topraktan, âşık gözüne sürme yapar. Beyitte; tûtîyâ, çeşm, türâb (sürme-göz-toprak) birlikte kullanılarak tenasüp sanatı yapılmıştır.

Nâbî'nin na'atının 4. beytinin ikinci mısrası olan "*Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tûtîyâdur bu*" ifadesi ile İbrahim Sabri'nin "*Turâb-ı hubb-ı Hüdâ çeşme tûtîyâdır bu*" mısrası çok benzer olup, Nâbî'nin beytinde göze sürme gibi sürülen peygamber toprağının, körlerin gözünü açacak kadar şifalı olduğu belirtilmektedir.

2. Götür de kalbimi şerh eyle dâğ dâğ kalem

Cidâra bağla ki bir parçacık şifâdır bu

(Ey) kalem, kalbimi götür de onu yanık yanık şerh eyle (halka halka parçala). (O parçalardan) bir parçacık duvara bağla ki bu bir şifadır.

Kalemin şerh etmesi, anlaşılması zor bir metnin daha iyi anlaşılabilmesi için metni en küçük parçalara ayırarak açıklanması anlamına gelmektedir. Kalbin insanın derûnunda olması ve özel konumu itibarıyla kalbin hissettiklerinin, gönlün içinden geçenlerin anlaşılması oldukça güçtür. Şâir, kalbindekileri açıklamak için kaleminden yardım istemektedir. Yani şâir, kaleme içindekileri kâğıda dökmesi, yazması için çağrıda bulunmaktadır. Şiirin bir na'at olduğu bilgisinden yola çıkılırsa, şâirin kalbinde, gönlünde olan Hz. Muhammed'e duyduğu büyük aşktır. Şâir, aslında burada peygambere karşı duyduğu aşkı, sevgiyi ifade eden bu na'atı kaleme almaktan bahsetmektedir. Gönlüne ilham olan bu şiir kalemin yardımı ile yazılacak ve herkese bu sevgi ilan edilmiş olacaktır. Şâir bunu dile getirmekte zorlanmaktadır. Zira peygamber sevgisini doğru kelimelerle dile getirmek belki de en zor olanıdır.

Dağ, yanık yarası anlamına gelip edebiyatımızda bu yara halka şeklinde kabul edilir. Dağ dağ şeklinde ikileme yapılarak anlam pekiştirilmiş, yaraların çokluğu gösterilmek istenmiştir. Şâirin gönlündeki yaralar peygamber aşkı ile oluşan aşk ateşinin bıraktığı izlerdir. Dolayısıyla bu yangını da na'atında ifade etmek istemektedir. Kalbi dağ dağ şerh etmek, kalbi yaka yaka parçalamak anlamında da düşünülebilir. Şâir kalemden kalbini yakarak parçalamasını istemektedir. Kalemden dökülen sözler kalpten geldiği gibi, kalemin yazdığı sözler de hissettirdikleri ile kalbi yakıp parçalamaktadır.

Beyitte ikinci mısradaki duvara bağlanan parça ile şiir kastedilmektedir. Bu parça, şâirin gönlünden kopmuştur ve okuyana şifa olacaktır. Çünkü peygamberi konu alan birçok edebî eser manevî dertlere şifa niyetiyle insanlar tarafından teberrüken okunagelmıştır. Duvara şiir asılması ile cahiliye döneminde yapılan

panayırlarda gerçekleştirilen şiir yarışmalarında seçilen en güzel şiirlerin Kâbe duvarına asılması hadisesi de hatırlatılmaktadır. Öte yandan duvara bağlanan parça ile ilgili olarak, akla Kâbe duvarına eklenen Hacerü'l-Esved taşı da gelmektedir. Bu taşta şifa veya bereket umarak dokunmak öpmek isteyenlere telmih yapılmıştır.

3. İçinde hâk ile eflâk birleşiyor mutlak

Makarr-ı sâhib-i mi'râc olan binâdır bu

İçinde toprak ve gökyüzünün birleştiği bu yer, miraç sahibinin (Hz. Muhammed) mutlak makamı olan binadır.

Şâir, beyitte miraç olayına telmihte bulunmaktadır. Mi'râc, Hz. Muhammed'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade etmektedir. Genel anlamda ruhun yükselişi ve manevî yolculuk şeklinde ifade edilen miraç kavramı, Hz. Peygamber'in Allah'la görüşmesi olayıdır (Uludağ, 2016: 249). Bir gece Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa isrâ, oradan göklere yükselmesine ise mi'râc denmektedir. Yani bu yolculuk hem yerde hem gökyüzünde devam etmiştir. Beyitteki hâk ile eflâk kelimeleri bu durumu karşılamakta ve tezat sanatı yapılmaktadır.

Beyitte geçen, yer ve göğün birleştiği makam düşünüldüğünde akla beytü'l-ma'mûr gelmektedir. Bazı rivayetlere göre mi'râc esnasında Hz. Peygamber'e beytü'l-ma'mûr gösterilmiştir. Beytü'l-ma'mûr semanın yedinci katında melekler için inşa edilmiştir. Bu mâbede her gün yetmiş bin melek gelip ibadet etmektedir. Başka bir rivayete göre ise beytü'l-ma'mûr, Hz. Âdem'den Nûh peygambere kadar Kâbe'nin yerinde iken; bir su baskını ile Kâbe hizasında dünya semasına yükseltilmiş ve meleklerin ziyareti, sûrun üfleneceği kıyamet gününe kadar devam edecektir (Küçük, 1992: 95).

Bu beyitle bağlantılı olarak Nâbî'nin na'atının 3. beyti ele alınabilir. "*Habîb-i Kibriyâ'nın hâbgâhidur fazîletde / Tefevvuk kerde-i arş-ı cenâb-ı Kibriyâ'dur bu*" beyti anlam olarak "Gerçekte bu Ravza-i Mutahhara, yüce Allah'ın sevgilisi Hz. Peygamber'in uyku mahalli, istirahat-gâhidur. Böyle olmakla birlikte burası, derece itibarıyla yüce Allah'ın arş-ı a'lâsından daha üstündür." şeklinde ifade edilmektedir (Şener, 2003: 15).

İki şiir de birer na'attır yani Hz. Peygamber'i ve onun bulunduğu yer olan Medine'yi övmek için yazılmıştır. Dolayısıyla şâirin niyeti de onları diğer her şeyden daha üstün tutmaktır. Mesela Tahirü'l-Mevlevî'nin bu beyte yazdığı ilave dört mısırda da anlamşöyle bir hal almıştır: "Burası, dikkatle bakıp gerçekleri görenlerin nazarında çok şerefli bir yerdir. Burası, şerefli olma yönünden esâsen, beytü'l-ma'mûra tercih edilmiştir, ondan daha şerefli ve üstündür. Çünkü aşk yolunda âşıkların kiblesi odur. Hiç şüphesiz ki, şeref ve rütbe söz konusu olduğunda Kâ'be'den daha üstündür." (Şener, 2003: 15).

4. Eder bekâya delâlet kalıp fenâ-gâhda

Hazîre-i sebab-i halk-ı mâsivâdır bu

Burası, Allah'tan başka her şeyin yaratılış sebebi olan ziyaret yeridir. (O), gelip geçici olan bu yerde (dünyada) kalıp, ebediyete işaret eder.

Mâsivâ, Allah'tan başka her şey anlamında olup yine Allah Teala tarafından, sonradan var edilmiştir. Allah, âlemde hiçbir varlığın olmadığı zamanda da vardı ve onun dışında başka bir varlıktan söz edilemezdi. Şâir, tüm âlemin yaratılış sebebi olarak Hz. Peygamber'i göstermiş, onun yüzü suyu hürmetine mâsivânın yaratıldığını dile getirerek "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." kudsî hadis rivayetine telmihte bulunmuştur.

Gelip geçici olan yer anlamında olan fenâ-gâh ile dünya kastedilmektedir. Ebediyeti ve asıl âlemi ifade eden bekâ kelimesi ile fenâ kelimesi arasında tezat sanatı yapılmıştır. Dünya gelip geçiciliği temsil ederken, âhiret ebediyeti temsil etmektedir. Hz. Peygamber'in Ravza-yı Mutahhara'sı bu gelip geçici dünya üzerinde yer alsada onu ziyaret edenlere ölümü ve ebedî âlem olan âhireti hatırlatmaktadır. Bu yüzden burayı ziyaret etmek, insanlar için ayrı bir öneme sahiptir. Bu ziyaretçilerin alacağı en büyük ibretlerden biri, Allah'ın "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." dediği peygamberin bile göçüp gittiği bu dünyada kimsenin sonsuza kadar hayatta kalmayacağıdır. Hz. Peygamber, insanlara hayattayken örnek olduğu gibi vefatından sonra da makamı ile örnek olmaya devam etmektedir.

5. Öpüp de hâki cebin-sây uzat tazarru'umu

Harîm-i şâh-ı rûsûl bâb-ı Mustafâ'dır bu

(Ey) secde eden, toprağı öpüp de yakarışımı uzat. Burası Hz. Mustafâ'nın kapısı, peygamberlerin şahına ait özel alandır.

Secde etmek; boyun eğmek, eğilmek, tevazu ile alını yere koymak anlamlarına gelmektedir. Allah'a yakarmak için alını yere koyan kişinin yüzü toprağına degecektir. Şâire göre bu toprak öpülmelidir çünkü burası mukaddes bir yerdir. Hz. Muhammed'in beldesinin toprağı âşık için bir secdegâhtır. Bu mübarek toprağına alını sürmek, toprağına öpmek arzusunda olan şâir, bunu secdeden hiç kalkmadan yakarışlarını, dualarını uzatarak gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Çünkü şâirin gönlü bu topraktan çabucak ayrılmayı hiç istemez.

Nâbî'nin na'atında 4. beytin ilk mısrasında "Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı adem zâil" ifadesinde "hâkin pertevi" ile kastedilen Ravza-yı Mutahhara'dır. Toprağı parlak ve nurlu olarak ifade edilmesinin nedeni, Hz. Muhammed'in Medine toprağına medfûn oluşudur.

Mustafa ismi, Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olup, temiz, temizlenmiş, seçkin anlamına gelir. Hz. Muhammed, hatem'ül-enbiyâ yani peygamberlerin sonuncusu ve peygamberlerin şâhididir. Medine'deki Mescid-i Nebevî, Hz. Muhammed'in makamıdır. Bâb-ı Mustafâ, Hz. Muhammed'in kapısı demek olup, Nâbî'nin na'atında 2. beyitte buna karşılık Ravza-yı Mutahhara'nın giriş kapısı anlamına gelen Bâbu's-selâm tabiri kullanılmıştır. İbrahim Sabri'nin na'atının en sonunda geçen "bâb-ı Mustafâ" tamlaması aynı zamanda İbrahim Sabri'nin kitabında bu şiirin bulunduğu bölüme verdiği isimdir.

Sonuç

Çalışmamızda XVII. yüzyılın üstat şâirlerinden Nâbî'nin meşhur "bu" redifli na'atına, XX. asırda İbrahim Sabri tarafından yazılmış nazire konu edilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için giriş bölümünde nazîre ve nazîrecilikten bahsedilmiş, ardından Nâbî ve İbrahim Sabri hakkında bilgiler verilmiş ve peşinden konu edilen şiirler karşılaştırmalı olarak şerh edilmeye çalışılmıştır. İki şiir de beş beyittir ve aynı redifle yazılmıştır. Vezinleri farklı olmasına rağmen çalışmanın girişinde de bahsedildiği üzere bu husus, İbrahim Sabri'nin şiirinin nazîre sayılmasına engel değildir.

Her iki na'atta kullanılan tamlamalar, tabirler, yapılan benzetme ve hayaller birbirini çağrıştırmaktadır. Konu olarak, Hz. Peygamber'in yüceliği, seçilmişliği, kutsiyeti, mucizeleri üzerinde durulmuş ve iki şiirde de peygambere beslenen büyük aşk, okuyucuya hissettirilmeye çalışılmıştır. Buna uygun kelimeler seçilerek gerek ahenk gerekse muhtevada bir bütünlük sağlanmıştır.

İbrahim Sabri'nin Nâbî'ye duyduğu hayranlığının bir işareti olarak anlaşılması gereken bu nazîrede, İbrahim Sabri Hz. Peygamber'e duyduğu aşkı veciz bir şekilde dile getirmiştir.

Nâbî ve İbrahim Sabri, nazîreciliğin birleştirici özelliği sayesinde yaklaşık 300 yıl sonra ortak bir paydada buluşmuş, sesleniş ve serzenişlerde bulunurken kullanılan ifadelerde ortak bir üslup yakalamışlardır.

Kaynakça

- Banarlı, Nihad Sami. (2004), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Bektaş, Ekrem. (2008), "Nâbî'nin "Bu" Redifli Gazeline Urfalı Şâirler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler", *Gazi Türkiyat*, S 3, s. 51-66.
- Bilkan, Ali Fuat. (1997), *Nâbî Divânı*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Buçukcu, Zeynep. (2018), "Klasik Türk Şiirinde Kuhl-i Cevâhir ve Tûtîyâ Üzerine Bazı Dikkatler", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C 2, S 4, s. 195-200.
- Devellioğlu, Ferit. (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem. (2016), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İhsanoğlu Ekmeleddin, Kalyon Abuzer, Kalyon Filiz (2021), *Sürgünde Unutulan Türk Şâiri İbrahim Sabri Mısır Dâneleri'nden Seçmeler*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- İpekten, Haluk. (2011), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- Kalpaklı, Mehmet. (2006), "Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire", *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Editör: Talât Sait Halman), TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, C 2, s. 133-137.
- Kaplan, Mahmut. (2012), *Hikmet Şâiri Yûsuf Nâbî*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Karahan, Abdulkadir. (2006), "Nâbî", *DİA*, C 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Karataş, Mahmut. (2013), *Tuhfetü'l Haremeyn Haremeyn Armağanı Nâbî*, Mostar Yayınları, İstanbul.
- Köksal, Mehmet Fatih. (2006), *Sana Benzer Güzel Olmaz Divân Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Küçük, Abdurrahman. (1992), "Beytülma'mûr", *DİA*, C 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Levend, Ağâh Sırrı. (2008), *Türk Edebiyatı Tarihi*. C 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Nam, Mehmet. (2010), "Tarihin Kırılma Noktasında Son Şeyhülislamdan Mustafa Sabri Efendi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 23, s. 95-118.
- Okuyucu, Cihan. (2013), *Nâbî Mütefekkir Bir Şâirin Romanı*, Sütun Yayınları, İzmir.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta. (1997), "Mehmet Akif'in Gölgelelerinin Arapçaya Tercümesi ve İbrahim Sabri Efendi", *İlmi Araştırmalar*, S 5, s. 247-258.
- Şener, Halil İbrahim. (2003), "Tâhiru'l-Mevlevî'nin Tesdîs-i Na't-i Şerif-i Nâbî'si ve Tahlili", *İstem*, S 1, s. 9-12.
- Şentürk, Ahmet Atilla, Kartal, Ahmet. (2012), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman. (2016), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Üstüner, Kaplan. (2007), *Divân Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınları, Ankara.
- Yavuz, Kemal. (2013), "Türk Şiirinde Nazire", *Divân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 10, s. 359-424.
- Yeniterzi, Emine. (2006), "Na't", *DİA*, C 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.